

НАУКОВЕ ТОВАРИСТВО ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ISBN 98 938
3-23

MEMOIRS OF THE SHEVCHENKO SCIENTIFIC SOCIETY
MÉMOIRES DE LA SOCIÉTÉ SCIENTIFIQUE SHEVCHENKO
MITTEILUNGEN DER SHEVTSCHENKO GESELLSCHAFT
DER WISSENSCHAFTEN
ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМЕНІ ШЕВЧЕНКА

ЗАПИСКИ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА імені ШЕВЧЕНКА

Том CCLV

Праці Комісії архітектури
та містобудування

ІНТН і АМБДН

Львівський національний університет імені Шевченка
Львів, 2008

Львівський національний університет імені Шевченка
Львів, 2008

Львів — 2008

АРХІТЕКТУРА МАЛИХ МАКСИМІЛІАНСЬКИХ ВЕЖ ЛЬВІВСЬКОЇ ЦИТАДЕЛІ

Історія спорудження та розвитку оборонного комплексу Львівської цитаделі досить повно висвітлена в публікаціях українських та польських учених¹. Разом з тим окремі споруди комплексу — форти, каземати, земляні вали через закритий характер використання тривалий час були недоступними для натурних досліджень. Саме матеріали проведених натурних обстежень південної та західної оборонних веж комплексу зумовили написання цієї статті.

Комплекс Львівської цитаделі за розташуванням, планувально-просторовою структурою та архітектурним образом окремих об'єктів є унікальним явищем європейської фортифікації. Швидкий розвиток наступальних артилерійських озброєнь зумовив формування на початку XIX ст. нової оборонної стратегії, головними елементами якої стають артилерійські форти. Головною причиною спорудження нової львівської фортифікації була потреба у забезпеченні ефективної оборони східних кордонів Австро-Угорської імперії, а безпосереднім приводом до прискореного її будівництва стало листопадове повстання 1848 р. Події листопада 1848 р. у столиці Королівства Галичини довели неспроможність австрійського уряду і війська ефективно захищати місто, в якому з допомогою барикад повстанці створили артилерійський опорний пункт. Військові дії, що відбувались під час ліберальних та визвольних революцій „Весни народів“ в інших містах Європи, виявили потребу в існуванні укріплення, з допомогою якого можна було легко утримувати місто під контролем. 24 листопада 1848 р. у Відні вийшов наказ L. 6096, згідно з яким адміністрація великих і малих міст повинна в короткий час знайти відповідні будівлі або звести нові для переховування і розташування гарнізону та артилерії, щоб стримати малими силами збунтовані маси людей². У Лінці, Вероні, Кракові і Перемишлі вже існували потужні фортифікації, споруджені у першій половині XIX ст. У Кракові на Вавелі влаштовано казарми і добудовано капонієри. У Перемишлі розробляли плани будівництва цитаделі над містом, однак їх не реалізува-

¹ Оконченко І. Все про львівську Цитадель... // Галицька брама.— 2003.— Квіт.— Трав.—Черв.— Ч. 4—6.— С. 2.

² Białyńska-Chołodocki J. Z przeszłości gmachów wojskowych we Lwowie...— Lwów, 1929.— S. 26.

ли. Тут спорудили цитадельний форт, а точніше великий шанець, частина бійниць якого була скерована на місто.

У Львові на виконання згаданого наказу скликали спеціальну комісію на чолі з генералом Вільгельмом фон Гаммерштайном, командувачем військ, які придушили революційний виступ у Львові. До складу комісії ввійшли також полковник артилерії фон Ельбенштайн та окружний директор фортифікації інженер-підполковник артилерії Шварцляйтер (обидва учні Брумера-старшого). Комісія визнала, що всі, використовувані австрійською армією об'єкти — казарми ім. Фердинанда на вул. Городоцькій, великі казарми, знані як „Червоний Кляштор“ під Високим замком, та казарми гренадерів у колишньому палаці Яблоновських не відповідали новим потребам. Останні два об'єкти мали великий гандж — над ними здіймалися вищі схили сусідніх гір³.

Постала потреба і в будівництві цілком нових укріплень. Ідеальним місцем для розташування фортифікованого табору — цитаделі комісія визнала плато поміж горами Вороновських, Калічою та Познанською. До уваги взяли також те, що частина території на той час уже належала австрійському війську⁴. Варто згадати, що частина території довкола гори Вороновських мала назву „Турецький шанець“ (саме тут розташовувались позиції турецьких військ під час облоги Львова 1672 р.)⁵. Картографія свідчить, що в першій половині XIX ст. тут планували спорудити земляні бастионні укріплення⁶.

Навесні 1849 р. розпочалось вилучення приватних садиб, городів, дворів, розташованих у межах майбутньої цитаделі. На реалізацію будівництва комплексу передбачалось виділити близько 150 000 золотих ринських⁷. 1850 р. у Відні спеціальна комісія „Zentralbefestigungskommission“ під керівництвом генерала, інженера Генріха фон Гесса визначає усю територію на північ від Карпат як „простір для маневру“ армії та визначає пункти головних укріплень: Краків, Перемишль, Заліщики та посередні у Тарнові і Львові, де „з метою внутрішньої безпеки збудовано цитадель, яка повинна повністю панувати над Львовом і служити опорним пунктом у разі потреби армії, якій доведеться протистояти ворогові, що наступатиме з північного сходу“⁸. Роль головної фортеці відведено Кракову⁹.

Збудований за полігональною системою Ф. Шоля протягом 1853—1856 рр. як центр укріпленого району, фортифікаційний комплекс Львова складався з Цитаделі (Іл. 1), трьох віддалених на 1,3 км земляних шанців, що прикривали місто з півдня¹⁰. Упродовж наступних 70 років комплекс цитаделі функціонує як місце дислокації гарнізону — австрій-

³ Białynia-Chołodecki J. Z przeszłości gmachów wojskowych...— S. 27.

⁴ Там само.— S. 28.

⁵ Гранкін П. Гора Вороновських // Галицька брама.— 1998.— Лист.— Ч. 11.— С. 12.

⁶ Бевз М. Нове джерело до історії урбаністики (Рукописна карта міста з околицями з 1835 р.) // Народознавчі зошити (Львів).— 1998.— № 3.— С. 29.

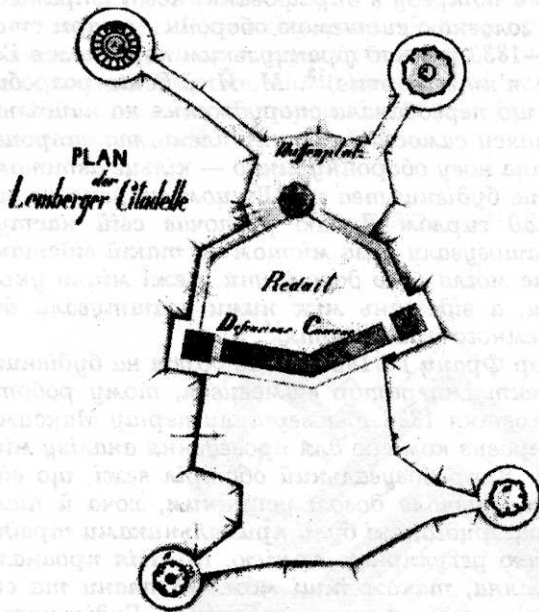
⁷ Białynia-Chołodecki J. Z przeszłości gmachów wojskowych...— S. 29.

⁸ Kobielski S. Cytadela we Lwowie // <http://www.lwow.home.pl/rocznik/cytadela.html>

⁹ Там само.

¹⁰ Małachowicz E. Obóz i obszar warowny Lwów // TeKa Komisji Urbanistyki i Architektury.— Wrocław, 1988.— Т. XXII.— S. 246.

ського, російського, польського, радянського. У 20-х роках ХХ ст. польські військові використовують форти цитаделі як склади для амуніції та провіанту, а на зовнішньому плацу на південь від казарм влаштовують спортивне поле 19-го полку піхоти. У листопаді 1918 р. під час українсько-польської війни Цитадель була одним з важливих пунктів оборони столиці Західно-Української Народної Республіки. Саме тут упродовж трьох тижнів Українські Січові Стрільці відбивали атаки польських ополченців¹¹. У 1939 р. під час облоги міста німецькими військами цитадель була місцем дислокації польської артилерії. Під час

1. План
Львівської цитаделі.
1856 р.
Рис. І. Шванда
(Дж.: Kobielski S.
Cytadela we Lwowie //
<http://www.republika.pl/stako/rocznik/cytadela.html>)

Другої світової війни на території фортеці розташовувався німецький табір військовополонених Шталаг-328¹². Після війни споруди фортифікаційного комплексу використовувались як військові казарми, а наприкінці 1980-х — на початку 1990-х рр. тут були службові та господарські приміщення концерну „Електрон“. На сьогодні частина оборонних споруд комплексу, в тому числі велика східна та мала західна вежі, перебувають у приватній власності. В північній вежі влаштоване книгозховище Львівської наукової бібліотеки ім. В. Стефаника НАН України, а мала південна вежа перебуває в зруйнованому стані та потребує негайних протиаварійних та консерваційних заходів. У процесі виконан-

¹¹ Białynia-Chołodecki J. Z przeszłości gmachów wojskowych...— S. 30.

¹² Львівщина у Великій вітчизняній війні (1941—1945). Збірник документів і матеріалів.— Львів, 1968.— С. 148.

